

Gouden tijden voor de rijken?

Over Kapitaal in de 21ste eeuw van Thomas Piketty

door Paul Krugman

MO*papers is een serie analyses die uitgegeven wordt door Wereldmediahuis vzw. Elke paper brengt fundamentele informatie over een tendens die de globaliserende wereld bepaalt. **MO***papers worden toegankelijk en diepgaand uitgewerkt.

MO*papers worden niet in gedrukte vorm verspreid. Ze zijn gratis downloadbaar op www.mo.be. Bij het verschijnen van een nieuwe paper wordt een korte aankondiging gestuurd naar iedereen die zijn of haar e-mailadres bezorgt aan mopaper@mo.be (onderwerp: alert)

Paul Krugman is hoogleraar in economie en internationale betrekkingen aan de Princeton universiteit in de Verenigde Staten (New Jersey). Daarnaast geniet hij grote bekendheid door zijn columns voor de *New York Times*, die hij aanvult met een blog. Hij kreeg in 2008 de Nobelprijs voor Economie. Deze paper verscheen in de *New York Review of Books* van 8 mei 2014 onder de titel *Why We're in a New Gilded Age*. (Vertaling: Emiel Vervliet)

Redactieraad **MO***papers: Saartje Boutsen (Vredeseilanden), Lieve De Meyer (eindredactie), Rudy De Meyer (11.11.11), Gie Goris (MO*), Brigitte Herremans (Broederlijk Delen), Nadia Molenaers (IOB Antwerpen), Marieke Poissonnier, (Oxfam-Wereldwinkels), Arne Schollaert (Oxfam-Wereldwinkels), Liesbet Vangeel (FOS-Socsol), Emiel Vervliet.

Informatie: mopaper@mo.be of MO*paper, Vlasfabriekstraat 11, 1060 Brussel
Suggesties: emiel.vervliet@telenet.be

Wereldmediahuis is ook uitgever van het printmagazine MO*, de mondiale nieuwssite www.MO.be, en van de nieuwsbrief eMO* (tweemaal per week). Verder organiseert de vzw MO* lezingen en mondiale cafés.

Overname van de teksten is toegestaan mits toestemming van auteur en uitgever.

INLEIDING

De naam van Thomas Piketty, hoogleraar aan de School voor Economie in Parijs, ligt nog niet op ieders lippen maar dat kan veranderen door de publicatie van de Engelse vertaling van zijn buitengewoon interessante en meeslepende studie over ongelijkheid: *Le capital au XXIe siècle* (uitgeverij Seuil in Parijs) of *Capital in the Twenty-First Century* (Harvard University Press).

Zijn invloed is wel al groot. Het is een gemeenplaats geworden te zeggen dat we in een tweede *Gilded Age* leven, gekenmerkt door de spectaculaire opkomst van de 1%. Piketty zelf verkiest te spreken over de *Belle Époque*. Dat het een gemeenplaats geworden is, danken we aan Piketty's werk.

Hij zelf en Anthony Atkinson van Oxford en Emmanuel Saez van Berkeley universiteit in Californië hebben statistische

methoden ontwikkeld die het mogelijk maken de concentratie van inkomens en vermogens tot ver in het verleden te bestuderen, tot in het begin van de twintigste eeuw voor de Verenigde Staten en Groot-Brittannië, en zelfs tot het einde van de achttiende eeuw en de Franse revolutie voor Frankrijk.

(De *Gilded Age* was een relatief korte periode in de Amerikaanse geschiedenis, van ca. 1870 tot 1900, gekenmerkt door grote maatschappelijke veranderingen, snelle economische groei en massale migraties, maar ook door grote sociale conflicten en toenemende inkomensongelijkheid, met o.a. de opkomst van superrijke families zoals de Vanderbilts en de Carnegies. De *Belle Époque* was in Europa van 1870 tot 1914 de periode van de schijnbaar gouden jaren, tot aan de slachting van de Eerste Wereldoorlog – Emiel Vervliet)

EEN OMWENTELING IN ONZE KENNIS OVER DE EVOLUTIE VAN DE INKOMENSVERDELING

Het werk van Piketty veroorzaakt een omwenteling in ons begrip van de trends op lange termijn in de ongelijke verdeling van inkomens en vermogens. Tot nu toe werden in de discussie over ongelijkheid de superrijken min of meer over het hoofd gezien. Sommige economen – om over politici maar niet te spreken – proberen zelfs om elke verwijzing naar ongelijkheid dood te zwijgen. “Van alle bedreigingen voor een verantwoorde beoefening van de economische wetenschap, is de focus op verdelingsvraagstukken de verleidelijkste maar naar mijn mening de gevaarlijkste”, aldus Robert Lucas Jr. van de Universiteit van Chicago in 2004. Hij wordt beschouwd als de invloedrijkste macro-econoom van zijn generatie.

Maar zelfs economen die wel over ongelijkheid willen debatteren, focussen meestal op de kloof tussen de armen of de grote groep van de werkende bevolking en de hogere inkomens, niet op de positie van de superrijken. Wel op de afgestudeerden van het hoger onderwijs, van wie het inkomen sneller gestegen dan dat van mensen met een lager opleidingsniveau,

of op de relatief gunstige positie van de twintig procent hoogste inkomens in vergelijking met de tachtig procent anderen, maar zelden op de pijlsnel stijgende inkomens van bankiers en topkaderleden.

Het is daarom zo revelerend dat Piketty en zijn collega's ons tonen dat de inkomens van de fameuze 1%, en zelfs van nog kleinere groepen zoals de 0,1%, vandaag het kernvraagstuk van de groeiende ongelijkheid vormen. En hierbij kwam nog een tweede openbaring: verwijzingen naar een tweede *Gilded Age of Belle Époque* zijn geen overdrijvingen! Vooral in de Verenigde Staten heeft het aandeel van het toppercientiel (de 1% met de hoogste inkomens) in het nationaal inkomen een U-curve gevolgd. Voor de Eerste Wereldoorlog ontving dat percentiel in Groot-Brittannië en in de VS ongeveer een vijfde van het nationaal inkomen. Rond 1950 was dat aandeel met meer dan de helft verminderd. Maar sinds 1980 hebben de 1% hun aandeel weer flink zien stijgen, in de VS tot op het niveau van een eeuw geleden.

IS DE ECONOMISCHE ELITE VAN NU WEL TE VERGELIJKEN MET DE ELITE ROND 1900?

】 Een eeuw geleden was grote rijkdom bijna altijd het resultaat van erfenissen, terwijl vandaag de economische elite bestaat uit mensen die voor hun positie gewerkt hebben, niet? Piketty zegt ons dat dit veel minder waar is dan we zouden kunnen denken en dat de ‘middenklassenmaatschappij’ die gedurende één generatie na de Tweede Wereldoorlog floreerde, veel minder duurzaam kan blijken dan we nu lijken te geloven. De belangrijkste stelling van *Capital in the Twenty-First Century* is niet alleen dat we terugkeren naar de niveaus van inkomensongelijkheid van de negentiende eeuw, maar ook dat we terug op weg zijn naar het ‘patrimoniumkapitalisme’ waarin de touwtjes van de economie niet in handen zijn van getalenteerde individuele personen maar van familiale dynastieën.

Het is een opmerkelijke stelling en juist omdat ze zo opmerkelijk

is, moet ze zorgvuldig en kritisch onderzocht worden. Maar laat me, voor ik daartoe kom, zeggen dat Piketty een werkelijk buitengewoon boek geschreven heeft. Het is een boek waarin een brede historische visie – wanneer heb je voor het laatst een econoomist naar Honoré de Balzac of Jane Austen horen verwijzen? – samen gaat met nauwgezette statistische analyse. En zelfs wanneer Piketty de beoefenaars van de economische wetenschap een ‘kinderlijke passie voor cijfers’ verwijt, dan nog blijft zijn analyse een krachttoer van economische modelvorming, een benadering waarin het onderzoek van economische groei geïntegreerd wordt met de studie van de verdeling van inkomen en vermogen. Dit is een boek dat de manier waarop we over de maatschappij denken en de wijze waarop we economie beoefenen, zal veranderen.

WAT WETEN WE OVER ECONOMISCHE ONGELIJKHEID?

】 Tot de ‘Pikettyrevolutie’ het hele onderzoeksveld omploegde, kwam de meeste kennis over de inkomens- en vermogensongelijkheid uit bevestigingen van gezinnen, het zgn. survey-onderzoek. Toevallig gekozen gezinnen werd gevraagd een vragenlijst in te vullen en hun antwoorden werden dan statistisch verwerkt om een portret van de gehele maatschappij te krijgen. De internationale ‘goudstandaard’ voor dit soort van onderzoek is het survey-onderzoek die het *Census Bureau* (het Amerikaanse Nationaal Instituut voor de Statistiek – E.V.) elk jaar uitvoert. De *Federal Reserve* (de Amerikaanse Centrale Bank) doet elke drie jaar een onderzoek naar de verdeling van de vermogens.

Deze twee onderzoeken zijn een essentiële gids voor de kennis van de veranderingen in de Amerikaanse maatschappij. Uit die studies blijkt al jaren dat er zich in het patroon van de groei in de V.S. een fundamentele verandering heeft voorgedaan, die is begonnen rond 1980. Daarvoor groeiden de inkomens van de gezinnen op alle niveaus van de inkomensladder min of meer mee met het ritme van de economische groei. Na 1980 is het leeuwenandeel van de groei van het nationaal inkomen naar de top van de inkomensverdeling gegaan, en bleven de gezinnen in de onderste helft ver achter.

Historisch gezien hadden veel andere landen een kennisachterstand op de V.S. op het gebied van de studie van de inkomensverdeling, maar die situatie is de voorbije jaren veranderd, voor een groot deel dankzij de *Luxemburg Income Study* (een gegevensbank met demografische en inkomensgegevens voor een veertigtal landen; LIS is een internationale *non profit* die sinds kort ook Krugman zelf tot zijn medewerkers mag rekenen – E.V.).

De toenemende beschikbaarheid van vergelijkbare gegevens voor een groot aantal landen heeft tot nieuwe inzichten geleid. Zo weten we nu dat de V.S. een veel ongelijkere inkomensverdeling hebben dan andere hoge-inkomenslanden, en dat een groot deel van die ongelijkheid een direct gevolg is van het overheidsbeleid. De Europese landen hebben ook een grote ongelijkheid in de inkomensverdeling die direct uit het economisch proces volgt (de primaire inkomensverdeling), zij het wellicht iets minder groot dan in de V.S. Maar zij voeren via belastingen en sociale transfers veel meer herverdeling door, zodat zij uiteindelijk een veel kleinere ongelijkheid in beschikbare inkomens hebben (de secundaire inkomensverdeling).

Al die surveygegevens zijn zeer nuttig maar ze hebben toch aanzienlijke beperkingen. Zo wordt het inkomen van de kleine

groep aan de top van de inkomensladder onderschat of zelfs helemaal niet geteld. En ze gaan ook niet ver terug in de tijd. Zelfs de surveydata voor de V.S. beginnen pas in 1947. Het is op het gebied van het gebruik van bronnen dat Piketty en zijn collega's voor vernieuwing zorgen. Zij baseren zich op een nieuwe bron van informatie, de gegevens van de belastingdiensten. Dat is geen volledig nieuw idee. Ook eerdere analyses van de inkomensverdeling baseerden zich al op belastinggegevens omdat er weinig andere bronnen waren. Maar Piketty vond nieuwe methoden om de belastinggegevens aan andere bronnen te koppelen en op die wijze informatie boven te spitten die de gegevens van de survey-onderzoeken op cruciale punten aanvult. Zo kunnen de belastinggegevens ons heel wat leren over de

elite. Verder kan het onderzoek van de belastinggegevens veel verder in de tijd teruggaan: in de V.S. werd de inkomstenbelasting in 1913 ingevoerd en in Groot-Brittannië in 1909. In Frankrijk kunnen we voor kennis over de vermogens teruggaan tot het einde van de achttiende eeuw, toen na de Franse revolutie een belasting op gronden en huizen en een belastingregister ingevoerd werden.

Het analyseren van al die gegevens is niet eenvoudig. Maar door alle professionele kneepjes aan te vullen met 'verantwoorde veronderstellingen' (educated guesses) slaagt Piketty er in een overzicht te geven van de daling en de opkomst van extreme ongelijkheid in de loop van de voorbije eeuw. Die evolutie ziet er uit zoals in tabel 1 hier onder weergegeven is.

Aandeel in het nationaal inkomen

	Lage ongelijkheid (Scandinavië in de jaren 1970-1980)	Gemiddelde ongelijkheid (Europa in 2010)	Hoge ongelijkheid (Europa rond 1910 en V.S. in 2010)
Top 1%	7%	10%	20%
Volgende 9%	18%	25%	30%
Volgende 40%	45%	40%	30%
Onderste 50%	30%	25%	20%

HET KAPITAAL OPNIEUW OP DE VOORGROND

Piketty gooit meteen de intellectuele handschoen in de ring door de titel van zijn boek: *Capital in the Twenty-First Century*. Mogen economen het K-woord nog gebruiken? Het is niet enkel de overduidelijke verwijzing naar Marx die de titel zo verrassend maakt.

Door van bij het begin het belang van kapitaal zo op de voorgrond te plaatsen, neemt Piketty afstand van de meeste hedendaagse discussies over ongelijkheid en keert hij terug naar een veel oudere traditie.

De meeste onderzoekers over inkomensverdeling gaan uit van de veronderstelling dat het allemaal draait om de lonen – het verdiende 'inkomen' – en dat het inkomen uit kapitaal noch belangrijk noch interessant is. Maar Piketty toont aan dat ook vandaag nog het inkomen uit vermogen de positie aan de top van de inkomensverdeling bepaalt. Hij toont verder aan dat in het verleden,

in de *Belle Epoque* in Europa en in mindere mate in de *Gilded Age* in de Verenigde Staten, juist de ongelijkheid in het bezit van vermogen en niet de ongelijkheid in de lonen en andere vergoedingen voor arbeid de motor achter de inkomensongelijkheid was. En verder beweert hij dat we opnieuw op weg zijn naar zo'n type van maatschappij.

Dat is meer dan goedkope speculatie. *Capital in the Twenty-First Century* is weliswaar gebaseerd op empirische gegevens maar bevat terzelfdertijd een sterke theoretische basis. Piketty brengt een synthese van de discussies over economische groei en over de verdeling van inkomen en vermogen. Het komt er in essentie op neer dat hij de economische geschiedenis ziet als het verhaal van een wedloop tussen de accumulatie van kapitaal en andere drijvende krachten van economische groei, in het bijzonder de groei van de bevolking en de technologische vooruitgang.

In deze wedloop zijn er geen permanente winnaars. Op heel lange termijn moeten de totale kapitaalvoorraad en het totale inkomen min of meer dezelfde groeivoet kennen. Maar één van de twee kan gedurende decennia een overwicht hebben. Aan de vooravond van de Eerste Wereldoorlog was in Europa de waarde van de gecumuleerde kapitaalvoorraad gelijk aan zes tot zeven keer het nationaal inkomen. Gedurende de volgende veertig jaar werd die verhouding gehalveerd als gevolg van de fysieke vernietiging van kapitaal en de oriëntering van het sparen naar de financiering van de oorlogsinspanningen. De accumulatie van kapitaal begon opnieuw na de Tweede Wereldoorlog, maar dat was ook een periode van spectaculaire economische groei. Tijdens die *Trente Glorieuses* jaren bleef de verhouding tussen kapitaal en inkomen op het relatief laag niveau van drie tot vier, en geen zes tot zeven, zoals rond 1900. Maar de lagere groei sinds de jaren 1970 betekent een stijging van de kapitaalratio (het kapitaal groeit door de lagere groei sneller aan dan het nationaal inkomen - E.V.). Daardoor zijn kapitaal en vermogen opnieuw op weg naar het niveau van de *Belle Epoque*. En volgens Piketty kan deze accumulatie van kapitaal ons ook terugvoeren naar de inkomensongelijkheden van die tijd, tenzij er een tegenkracht ontwikkeld wordt onder de vorm van progressieve belastingen. (Piketty gaat er van uit dat tijdens de volgende decennia

de *return* of vergoeding voor kapitaal in zijn vele verschillende vormen, hoger zal zijn dan g , het ritme van de economische groei of *growth* – EV).

Een verklaring: de vergoeding van het kapitaal is hoger dan de groei van het nationaal inkomen

Bijna alle economische modellen gaat er van uit dat, wanneer de economische groei vertraagt - en dat is zo sinds 1979 en zal waarschijnlijk de volgende decennia zo blijven door de tragere aangroei van de bevolking op arbeidsleeftijd en minder technologische vooruitgang – ook de gemiddelde vergoeding voor het kapitaal zal dalen. Piketty neemt aan dat de gemiddelde vergoeding van kapitaal (r) minder zal dalen dan de groei (g). Dat hoeft niet noodzakelijk zo te zijn maar ... Wanneer het relatief eenvoudig is om arbeidskrachten door machines te vervangen (in het economienjargon: de elasticiteit van de substitutie tussen kapitaal en arbeid is groter dan één) zal lagere economische groei, en de stijging van de verhouding kapitaal/nationaal inkomen die daarvan het gevolg is, inderdaad leiden tot een grotere kloof tussen *return* op kapitaal en economische groei. En volgens Piketty wijzen de historische gegevens er op dat juist dat zal gebeuren.

EEN HERVERDELING VAN INKOMEN IN HET NADEEL VAN ARBEID

Als Piketty gelijk heeft, dan is een onvermijdelijk gevolg een herverdeling van inkomen, weg van inkomen uit arbeid en in het voordeel van inkomen uit kapitaal. De vaste overtuiging is altijd geweest dat we ons daarover geen zorgen moeten maken, vermits het aandeel van arbeid en kapitaal in het nationaal inkomen in de tijd min of meer gelijk blijft. Maar op de zeer lange termijn is dat helemaal niet waar. In Groot Brittannië is het aandeel van kapitaal in het nationaal inkomen (dividenden, interesten, huren, verkoop van eigendommen, enz.) gedaald van rond de 40% voor de Eerste Wereldoorlog tot nauwelijks 20% rond 1970; daarna is ongeveer de helft van die daling weer goedgemaakt. De historische evolutie is in de V.S. minder duidelijk maar ook hier is er een herverdeling in het voordeel van kapitaal bezig. Ondernemingswinsten zijn sinds de financiële crisis de hoogste inge-

schoten, terwijl de lonen – ook de lonen van de hoger geschoolden – stagneerden.

Een stijging van het aandeel van kapitaal in het nationaal inkomen leidt direct tot grotere inkomensongelijkheid omdat het eigendom van kapitaal altijd ongelijker verdeeld is dan het inkomen uit arbeid. Maar het blijft hier niet bij! Wanneer de gemiddelde opbrengst (*return*) van het kapitaal de groeivoet van de economie overtreft, evolueren we onvermijdelijk naar een maatschappij die gedomineerd wordt door overgeërfd kapitaal: het verleden neigt er dan naar de toekomst op te vreten.

Hoe werkte het mechanisme in het Europa van de *Belle Epoque*? De bezitters van kapitaal konden rekenen op een jaarlijkse opbrengst van 4 tot 5 percent, bij een minimale belastingdruk. Tegelijkertijd was de economische groei ongeveer 1 percent. Ver-

mogende personen konden dus gemakkelijk genoeg van hun inkomen herinvesteren om te verzekeren dat hun vermogen en dus hun inkomen sneller bleef groeien dan de economie. Zelfs nadat een deel van het inkomen uit kapitaal werd gebruikt om een luxueus bestaan te leiden, bleef er nog genoeg over om hun economische heerschappij te versterken.

En wat gebeurde er wanneer deze vermogende personen stierven? Zij lieten hun vermogen na aan hun erfgenamen, opnieuw met een minimale belastingdruk. De totale waarde van alle erfenissen in geld uitgedrukt, was gelijk aan 20 tot 25% van het jaarlijks inkomen. Het overgrote deel van het vermogen, rond 90%, was het resultaat van erfenissen en niet van sparen van een deel van het verdiende inkomen. Dat geërfde vermogen was in handen van een kleine minderheid van de bevolking: in 1910 controleerde in Frankrijk de rijkste 1% van de bevolking 60% van het nationaal vermogen, in Groot Brittannië zelfs 70%.

Het is dus geen wonder dat de negentiende-eeuwse romanschrijvers geobsedeerd waren door erfenissen. Piketty gaat zeer gedetailleerd in op het advies dat de schurk Vautrin geeft aan Rastignac in *Le Père Goriot* van Honoré de Balzac: zelfs een succesvolle carrière (als advocaat) kan maar een fractie opleveren van het vermogen dat Rastignac kan verwerven door de dochter van een rijk man te trouwen. Het bleek dat Vautrin het bij het rechte eind had. Behoren tot de toppercent van de negentiende-eeuwse erfgenamen en gewoon van de opbrengst van zijn kapitaal leven, verzekerde een levensstandaard die tweeënhalve keer hoger was dan die van een persoon die behoorde tot het toppercent van de loontrekkenden (in de brede betekenis van iedereen die leeft van

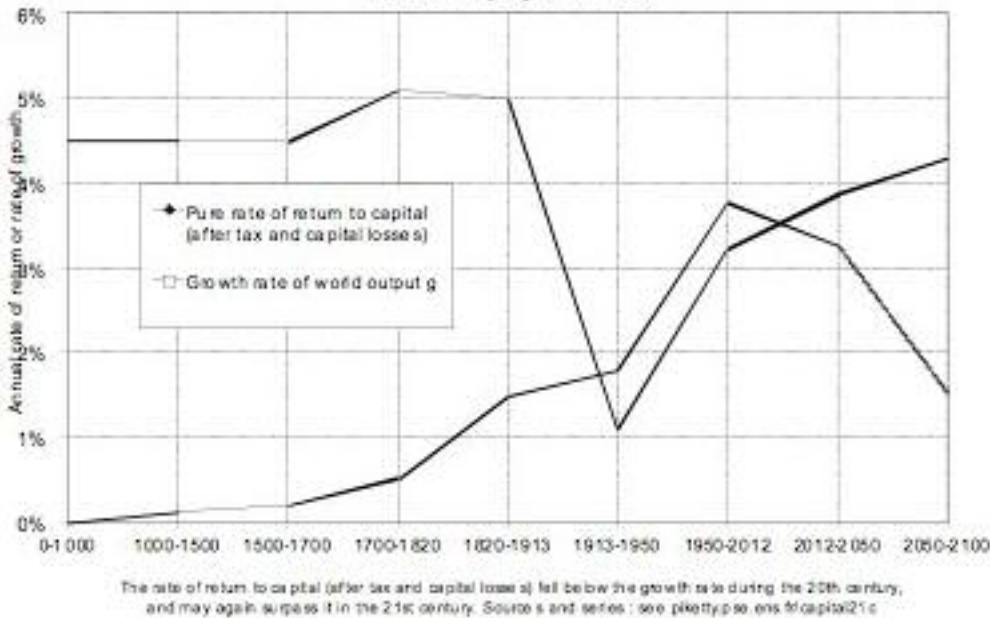
de opbrengst van zijn arbeid).

We kunnen in de verleiding komen te denken dat we in de hedendaagse maatschappij toch wel verder staan dan de 19de eeuwse realiteit. Maar in werkelijkheid blijven inkomen uit kapitaal en geërfd vermogen sterke krachten achter de ongelijkheid, minder weliswaar dan tijdens de *Belle Époque* (het glas is halfvol – EV) maar tegelijk is het belang ervan aan het toenemen (het glas is half leeg – EV). Volgens Piketty daalde het aandeel van geërfd kapitaal in het totale kapitaal in Frankrijk scherp in de periode tussen de twee wereldoorlogen en in de eerste decennia na de Tweede Wereldoorlog; rond 1970 was het minder dan 50% maar nu is het opnieuw 70% en gaat het in stijgende lijn. Geheel in overeenstemming met die evolutie is er een daling en daarna weer een stijging geweest in het belang van geërfd vermogen om elitestatus te bereiken. Tussen 1910 en 1950 bleef de levensstandaard van de toppercent erfgenamen achter bij de levensstandaard van de toppercent inkomens uit arbeid; sinds 1970 zijn de erfgenamen er weer relatief op aan het vooruit gaan. We zijn nog niet opnieuw op 'Rastignac-niveau' maar het is opnieuw interessanter om rijke ouders te hebben of op zoek te gaan naar rijke toekomstige schoonouders, dan om een baan met een topsalaris te zoeken.

En dat is misschien nog maar een begin. De hiernavolgende figuur toont Piketty's schattingen van de evolutie van het rendement van kapitaal en van de economische groei op zeer lange termijn. De conclusie hieruit is onvermijdelijk dat het tijdperk van de egalisering achter ons ligt, en dat de voorwaarden aanwezig zijn voor de terugkeer van het 'vermogenskapitalisme'.

Figure 10.10. After tax rate of return vs. growth rate at the world level, from Antiquity until 2100

Waarom speelt geërfde rijkdom tot nu toe geen grotere rol in de publieke discussie? Piketty suggereert dat de omvang van de geërfde vermogens zo groot is dat ze a.h.w. aan ons begripsvermogen ontsnappen. “Het vermogen is zo geconcentreerd dat grote delen van de bevolking zich geen voorstelling van het bestaan ervan kunnen maken en zich gaan inbeelden dat het om surrealistische of mysterieuze zaken gaat.” Dat is een heel

goed punt maar het is zeker niet de volledige verklaring. Het meest opvallende voorbeeld van stijgende ongelijkheid in de wereld van vandaag – de opkomst van de superrijke 1% in de Angelsaksische wereld en vooral in de V.S. - is tot nu toe niet zozeer te verklaren door kapitaalaccumulatie als wel door uitzonderlijke hoge vergoedingen en inkomens.

DE 1% IN DE VERENIGDE STATEN

Ik hoop dat ik duidelijk gemaakt heb dat *Capital in the Twenty-First Century* een boek is dat ontzag afdwingt. Op een ogenblik dat de extreme concentratie van inkomen en vermogen in de handen van een kleine minderheid opnieuw een politiek item van eerste orde aan het worden is, biedt Piketty een onschatbare rijkdom aan documentatie en inzichten, en dat met ongeëvenaarde historische diepgang. Hij biedt ook een nieuwe en veelomvattende theorie over ongelijkheid, waarin economische groei, de verdeling van het inkomen tussen kapitaal en arbeid en de verdeling van het vermogen (kapitaal) tussen individuen samen gebracht worden.

Maar toch is er iets dat in lichte mate afbreuk doet aan dat wapen-

feit. De reden waarom we zo lang hebben uitgekeken naar een boek als dat van Piketty is de opgang van de 1%, niet zomaar de 1% maar de Amerikaanse 1%. En juist de verklaring van de opgang van die Amerikaanse 1% valt buiten het gezichtsveld van Piketty's grote stelling.

Natuurlijk is Piketty te goed en te eerlijk als economist om storende feiten te verbloemen. Hij schrijft: “De ongelijkheid in de Verenigde Staten is in 2010 even extreem als in het oude Europa in het eerste decennium van de twintigste eeuw, maar de structuur van die ongelijkheid is duidelijk verschillend”. Inderdaad: wat we nu zien in de V.S. en wat we ook in andere landen beginnen op te merken, is iets radicaal nieuw, de opgang van ‘supersalarissen’.

Het bezit van kapitaal blijft belangrijk. Aan de kleine top van de maatschappij is inkomen uit kapitaal nog altijd hoger dan inkomen uit lonen en bonussen. Piketty schat dat de toegenomen ongelijkheid in inkomen uit kapitaal ongeveer één derde verklaart van de algemene toename van de ongelijkheid in de V.S. Maar de toplonen en vergoedingen zijn ook de hoogte ingeschoten. De reële lonen van de meeste Amerikaanse werknemers zijn sinds de vroege jaren 1970 nauwelijks gestegen. Maar de lonen van de top 1% zijn met 165% gestegen en de lonen van de top 0,1% zelfs met 362%. Als Rastignac vandaag nog zou leven, zou hij van Vautrin te horen krijgen dat hij even goed manager van een beleggingsfonds kan worden als te proberen de erfgenaam van een groot familiefortuin te trouwen.

Wat verklaart deze dramatische stijging van de inkomensongelijkheid, deze evolutie waarin het leeuwendeel van de inkomenswinsten gaat naar een kleine minderheid aan de top? Sommige Amerikaanse economen suggereren dat deze evolutie aangedreven wordt door evoluties in de technologie. In *The Economics of Superstars*, een belangrijke paper uit 1981 van de Chicago-econoom Sherwin Rosen, wordt betoogd dat de moderne communicatietechnologie, die getalenteerde mensen toelaat een miljoenenpubliek te bereiken, leidt tot het ontstaan van markten gebaseerd op het principe 'de winnaar krijgt alles'. Een kleine groep buitengewone individuen verdient fortuinen, zelfs als ze maar marginaal beter zijn in wat ze doen dan veel minder betaalde rivalen. Piketty is niet overtuigd. Volgens hem spreken conservatieve economen graag over die astronomische inkomens van film- of sportsterren om te suggereren dat die hoge inkomens werkelijk verdiend zijn. Maar deze sterren vormen slechts een klein deel van de inkomenselite. Daarin vinden we vooral topkaderleden, mensen van wie de prestaties moeilijk te evalueren zijn en aan wie dus moeilijk een monetaire waarde toegekend kan worden. Wie bepaalt wat de Chief Executive Officer van een grote onderneming waard is? Meestal is er een looncomité, samengesteld door de CEO zelf. In werkelijkheid leggen topkaderleden zelf de hoogte van hun vergoeding vast, niet op basis van marktoverwegingen maar wel op basis van sociale normen. Piketty wijt de explosieve ontwikkeling van de vergoedingen aan de top van het bedrijfsleven aan de erosie van deze sociale normen. Toplonen worden dus niet bepaald door economische overwegingen maar door politieke en sociale krachten.

Om eerlijk te zijn, moet ik vermelden dat Piketty ook een economische analyse van die veranderingen in sociale normen geeft. Lagere belastingpercentages op de hoogste schijven van het inkomen waren in feite aanmoediging voor topmanagers om hogere eisen te stellen. Toen een topmanager door hoge marginale aanslagvoeten slechts een klein deel van een astronomische vergoeding die in strijd is met sociale normen kon overhouden, kon hij geoordeeld hebben dat het trotseren van de publieke verantwoordiging de moeite niet waard was. Maar met veel lagere aanslagvoeten op hoge inkomens, kan hij van gedacht veranderd zijn. En als meer en meer topverdieners een loopje nemen met bestaande normen, gaan die normen vanzelf veranderen.

Er valt heel wat voor die hypothese te zeggen maar toch ontbreekt hier de gestrengheid en de discipline uit Piketty's analyse van de verdeling en de opbrengst van kapitaal. Ik geloof ook niet dat *Capital in the Twenty-First Century* een volledig antwoord geeft op de executive power hypothesis: de concentratie van heel hoge vergoedingen in de financiële sector, waar de prestaties wel geëvalueerd kunnen worden. Ik heb de beheerders van investeringsfondsen niet zonder reden vermeld. Deze mensen worden betaald op basis van hun bekwaamheid om cliënten aan te trekken en hoge rendementen op de investeringen van het kapitaal van die cliënten te halen. Men kan het sociaal nut van de moderne financiële sector betwijfelen maar de Gordon Gekko's uit die sector zijn overduidelijk goed in hun vak. Hun succes in het afdwingen van astronomische vergoedingen kan niet teruggevoerd worden tot hun relaties met de machtigen en rijken. Hoewel ik erken dat je kan beweren dat de bereidheid om zich te engageren in transacties van een twijfelachtige morele waarde, net zoals de bereidwilligheid om sociale normen over de hoogte van lonen en andere vergoedingen te negeren, in de hand gewerkt wordt door lage marginale belastingpercentages. Ik ben in grote lijnen overtuigd van de juistheid van Piketty's verklaring van de toename van loonverschillen, maar het ontbreken van deregulering als een verklarende factor is een significante teleurstelling. Zoals ik al zei: op dit punt is zijn analyse minder rigoureuze dan zijn analyse van het kapitaal en mist ze ook de scherpte, het stimuleringsvermogen en de intellectuele elegantie van die analyse.

Maar we moeten onze kritiek niet te ver voeren. Ook als de hedendaagse toename van de algemene inkomensongelijkheid

in de V.S. vooral aangedreven wordt door de ongelijkheid in lonen en vergoedingen, het kapitaal blijft belangrijk. En als we in de toekomst kijken, kan er in de V.S. heel wat veranderen. De huidige generatie van superrijken mag dan eerder bestaan uit topkaderleden en topmanagers, eerder dan uit renteniers die van

hun kapitaal leven, deze topverdieners hebben erfgenamen. De Verenigde Staten van 2025 kunnen een maatschappij zijn die gedomineerd wordt door renteniers, eventueel zelfs nog ongelijker dan het Europa van de Belle Epoque. Maar dat hoeft niet noodzakelijk zo te zijn!

WAT KUNNEN WE DOEN?

» Piketty geeft soms de indruk een deterministische visie van de geschiedenis te hanteren, waarin alles afhangt van de hoogte van de bevolkingsgroei en van de technologische vooruitgang. Maar zijn *Capital in the Twenty-First Century* maakt duidelijk dat het beleid van de overheid een enorm verschil kan maken. Zelfs als de onderliggende economische trends in de richting van extreme ongelijkheid wijzen, dan nog kan dit 'afdrijven in de richting van een oligarchie' gestopt en zelfs omgekeerd worden als de maatschappij en het politiek systeem dat wensen.

Want in de cruciale vergelijking tussen het rendement op kapitaal en de hoogte van de economische groei gaat het uiteindelijk om het rendement-na-belastingen op vermogen. Progressieve belastingen – in het bijzonder op vermogen en erfenissen – kunnen een sterke kracht zijn in het beperken van de ongelijkheid. Piketty eindigt zijn meesterwerk dan ook met een pleidooi voor deze vorm van belastingheffing. Maar jammer genoeg geeft zijn beschrijving van de gebeurtenissen in de voorbije eeuw weinig redenen tot optimisme.

Het is waar dat in een groot deel van de twintigste eeuw progressieve belastingen hebben bijgedragen tot het beperken van de concentratie van inkomens en vermogens. Men zou dus kunnen denken dat hoge belastingvoeten op de topinkomens het natuurlijke politieke resultaat zijn van de confrontatie tussen democratie en hoge ongelijkheid. Maar Piketty verwerpt dit besluit: het invoeren van progressieve belastingssystemen in de twintigste eeuw was volgens hem een 'bijproduct van chaos'. Zonder de Europese versie van de Dertigjarige Oorlog zouden deze hervormingen er nooit gekomen zijn.

Als bewijs geeft hij het voorbeeld van de Derde Republiek in Frankrijk (1870-1940). De officiële ideologie was heel egalitair. Maar vermogen en inkomens waren even geconcentreerd en

economische posities even sterk gedomineerd door erfenissen als in de aristocratische constitutionele monarchie over het Kanaal in Groot-Brittannië. De politici ondernamen vrijwel niets tegen de overheersende positie van de renteniers. De erfenisrechten bijvoorbeeld, waren bijna belachelijk laag.

Waarom verkozen de Fransen onder het stelsel van het algemeen stemrecht geen politici die de overheersende machtspositie van de elite durfden aan te vallen? Piketty antwoordt dat toen, net zoals vandaag, grote rijkdom ook grote politieke invloed koopt, niet alleen over het gevoerde beleid maar ook over de publieke debatten. Het volstaat te verwijzen naar de bekende uitspraak van Upton Sinclair: "Het is moeilijk voor een mens om iets te begrijpen, wanneer zijn inkomen afhangt van het niet-begrijpen ervan". Voor Frankrijk komt Piketty tot hetzelfde besluit: "De gebeurtenissen in Frankrijk tijdens de *Belle Epoque* bewijzen, voor zover dat bewijs nog nodig was, dat geen enkele hypocrisie groot genoeg is wanneer economische en financiële elites hun belangen verdedigen".

We stellen vandaag hetzelfde vast. Een merkwaardig aspect van het politiek bedrijf in de V.S. is dat het beleid op de realiteit schijnt voorop te lopen. We hebben gezien dat de economische elite in ons land zijn status nog voornamelijk ontleent aan de top-lonen en vergoedingen, eerder dan aan het inkomen uit kapitaal. Maar in de conservatieve economische retoriek wordt kapitaal altijd meer benadrukt en bewierookt dan wie arbeid levert – de aandacht gaat naar *job creators*, niet naar wie werkt.

In 2012 verkoos Eric Cantor, de leider van de Republikeinse meerderheid in het Huis van Afgevaardigden, om Labor Day (in de V.S. valt de Dag van de Arbeid op de eerste dinsdag van september – EV) te 'vieren' met een tweet waarin hij de lof zong van de ondernemers: "Vandaag vieren we allen die risico's namen,

hard werkten, een bedrijf opbouwden en hun succes ten volle verdienden”. Ontnuchterd door de reacties voelde hij later de behoefte om zijn collega’s van de *Great Old Party* (de Republikeinen) er aan te herinneren dat de meeste Amerikanen geen eigenaar zijn van hun eigen bedrijf. Maar het voorval bewijst dat de partij zichzelf identificeert met de belangen van het kapitaal, en de arbeid bijna volledig uitsluit.

Deze voorkeur voor het kapitaal is bovendien niet enkel retorisch. De belastingvoeten op de hoge inkomens zijn in de V.S. sinds 1970 gedaald, maar de grootste verminderingen waren er voor inkomen uit kapitaal, met inbegrip van een steile daling van de belastingen op ondernemingswinsten die aandeelhouders en erfgenamen ten goede komt. Het lijkt alsof een substantieel deel van onze politieke klasse zich actief inzet voor de restauratie van Piketty’s vermogenskapitalisme. En wanneer je kijkt naar de her-

komst van de donaties aan de politieke partijen in de V.S., die voor een groot deel van rijke families komen, is deze veronderstelling veel minder onwaarschijnlijk dan ze lijkt.

Piketty beëindigt zijn *Capital in the Twenty-First Century* met een oproep tot actie, een oproep om de groeiende invloed van overgeërfd vermogen te beperken door de invoering van een vermogensbelasting – op mondiaal niveau indien mogelijk. Het is gemakkelijk om cynisch te worden over de kansen van een vermogensbelasting. Maar Piketty’s meesterlijke diagnose van waar we nu staan en waarnaar we evolueren, maakt zo’n maatregel aanzienlijk meer aannemelijk. *Capital in the Twenty-First Century* is op alle gebied een uitermate belangrijk boek. Het verandert ons denken over economie; we zullen nooit meer op dezelfde manier over vermogen en ongelijkheid kunnen spreken als voor het verschijnen van dit boek.

BIJLAGEN

» Het boek van Piketty bevat tientallen interessante tabellen en grafiek. MO*paper selecteert er enkele uit.

Mondiale verdeling van de productie en van het inkomen

	Bevolking		BBP (miljard EUR van 2012)		BBP per persoon in EUR	Equivalent maandinkomen per inwoner in EUR
	Miljoen	%	Miljard EUR van 2012	%		
Wereld	7.050	100	71.200	100	10.100	760
Europa	740	11	17.800	25	24.000	1.800
Europese Unie	540	8	14.700	21	27.300	2.040
Rusland/Oekraïne	200	3	3.100	4	15.400	1.150
Amerika	950	14	20.500	29	21.500	1.620
VS en Canada	350	5	14.300	20	40.700	3.050
Latijns-Amerika	600	9	6.300	9	10.400	780
Afrika	1.070	15	2.800	4	2.600	200
Noord-Afrika	170	2	1.000	1	5.700	430
Sub Sahara Afrika	900	13	1.800	3	2.000	150
Azië	4.290	61	30.000	42	7.000	520
China	1.350	19	10.400	15	7.700	580
India	1.260	18	4.000	6	3.200	240
Japan	130	2	3.800	5	30.000	2.250
Andere landen	1.550	22	11.800	17	7.600	570

Bron: Thomas Piketty, *Le capital au 21e siècle*, Editions du Seuil, 2013, blz. 109

Ongelijkheid in de verdeling van inkomen uit arbeid, in de tijd en in de ruimte

Aandeel van de verschillende categorieën in het inkomen uit arbeid	Lage ongelijkheid = Scandinavische landen in de jaren 1970-1980	Matige of gemiddelde ongelijkheid = Europa in 2010	Grote ongelijkheid = Verenigde Staten in 2010	Zeer sterke ongelijkheid = Verenigde Staten in 2030?
10% hoogste inkomens (D10) (hogere klassen - classes supérieures)	20%	25%	35%	45%
waarvan de 1% hoogste inkomens (leidende klasse - classe dominante)	5%	7%	12%	17%
waarvan de 9% daaronder (bezittende klasse - classes aisées)	15%	18%	23%	28%
40% in het midden (D6 tot en met D9) (middenklassen - classes moyennes)	45%	45%	40%	35%
50% onderaan (D1 tot en met D5) (Lagere of volks-klassen - classes populaires)	35%	30%	25%	20%
GINI coëfficiënt	0,19	0,26	0,36	0,46

Bron: Thomas Piketty, blz. 390

Ongelijkheid in de verdeling van het kapitaal, in de tijd en in de ruimte

Aandeel van de verschillende categorieën in het inkomen uit arbeid	Lage ongelijkheid - nooit waargenomen - ideaal?	Matige ongelijkheid - Scandinavische landen 1970 - 1980	Gemiddelde tot sterke ongelijkheid - Europa 2010	Sterke ongelijkheid - V.S - 2010	Zeer sterke ongelijkheid Europa - 1910
10% hoogste inkomens (D10) (hogere klassen - classes supérieures)	30%	50%	60%	70%	90%
waarvan de 1% hoogste inkomens (leidende klasse - classe dominante)	10%	20%	25%	35%	50%
waarvan de 9% daaronder (bezittende klasse - classes aisées)	20%	30%	35%	35%	40%
40% in het midden (D6 tot en met D9) (middenklassen - classes moyennes)	45%	40%	35%	25%	5%
50% onderaan (D1 tot en met D5) (Lagere of volks-klassen - classes populaires)	25%	10%	5%	5%	5%
GINI coëfficiënt	0,33	0,58	0,67	0,73	0,85

Bron: Thomas Piketty, blz. 391

Ongelijkheid in de totale inkomensverdeling (inkomen uit arbeid en uit kapitaal), in tijd en ruimte

Aandeel van de verschillende categorieën in het totale inkomen	Lage ongelijkheid = Scandinavische landen in de jaren 1970-1980	Matige of gemiddelde ongelijkheid = Europa in 2010	Grote ongelijkheid = Verenigde Staten in 2010	Zeer sterke ongelijkheid = Verenigde Staten in 2030?
10% hoogste inkomens (D10) (hogere klassen - classes supérieures)	25%	35%	50%	60%
waarvan de 1% hoogste inkomens (leidende klasse – classe dominante)	7%	10%	20%	25%
waarvan de 9% daaronder (bezittende klasse – classes aisées)	18%	25%	30%	35%
40% in het midden (D6 tot en met D9) (middenklassen – classes moyennes)	45%	40%	30%	25%
50% onderaan (D1 tot en met D5) (Lagere of volks-klassen – classes populaires)	30%	25%	20%	15%
GINI coëfficiënt	0,26	0,36	0,49	0,58

Bron: Thomas Piketty, blz. 392

REEDS VERSCHENEN MO*PAPERS

2014

- mei 2014: Gouden tijden voor de rijken? *(Paul Krugman)*
- apr 2014: Kunnen voorbehoedmiddelen de wereld redden? *(Simon Calcoen)*
- mrt 2014: Gaan de groeilanden een diepe duik tegemoet? *(Pierre Salama)*
- feb 2014: Buitenlandse berichtgeving is dood, leve de mondiale journalistiek? *(Gie Goris)*
- feb 2014: Is Afghanistan klaar voor 2014? *(Thomas Ruttig)*
- jan 2014: Ligt Pakistan op het Arabisch schiereiland? *(Bruno De Cordier)*

2013

- dec 2013: Schept microkrediet slechts een illusie van ontwikkeling? *(Milford Bateman en Ha-Joon Chang)*
- sep 2013: Kan Afrika zijn ontwikkeling zelf financieren uit hogere belastingsopbrengsten? *(Mick Moore)*
- jun 2013: Is uw gsm goud waard?
- apr 2013: Wat weten we (niet) over het geweld in Oost-Congo? *(Koen Vlassenroot, Steven Spittaels, Kris Berwouts en Nadia Nsayi)*
- apr 2013: Bestaan de Zapatisten nog? *(François Hautart)*
- feb 2013: Kan rijst West-Afrika voeden? *(Saartje Boutsen en Jan Aertsen)*
- feb 2013: Hoe komt het dat Afrika de Millenniumdoelstellingen niet haalt? *(Dimitri Van den Meerssche)*

2012

- okt 2012: Genetisch gewijzigd voedsel als oplossing voor het hongerprobleem? *(Hielke Van Doorslaer)*
- sep 2012: Kan zwart-Afrika voedselzekerheid bereiken? *(UNDP)*
- sep 2012: What is the Rise of South-South relations about? *(Sanoussi Bilal)*
- apr 2012: Hoe inclusief is onze ontwikkelingssamenwerking? *(PHOS)*
- mar 2012: Brengen verkiezingen meer democratie in Congo? *(Mieke Berghmans en Nadia Nsayi)*
- mar 2012: Wat na Busan? *(Bert Jacobs)*
- mar 2012: Kan de politiek de ontwikkelingssamenwerking redden? *(Alex Duncan en Gareth Williams)*
- feb 2012: Wordt het precariaat een nieuwe sociale klasse? *(Guy Standing)*
- feb 2012: Waarheen met de revoluties in Egypte en Syrië? *(Brigitte Herremans, Pieter Stockmans en Majd Khalifeh)*

2011

- nov 2011: Kan armoede overwonnen worden? *(Abhijit Vinayak Banerjee en Esther Duflo)*
- nov 2011: Is India goed bezig? *(Jean Drèze en Amartya Sen)*
- nov 2011: Een keerpunt voor sociale bescherming wereldwijd? *(Gijs Justaert en Bart Verstraeten)*

- okt 2011: Heeft ontwikkelingshulp zijn tijd gehad? *(Marcus Leroy)*
- okt 2011: 7 billion: development disaster or opportunity? *(Hania Zlotnik and Fred Pearce)*
- sep 2011: Erkenning van de Palestijnse staat: een game changer? *(Brigitte Herremans)*
- jun 2011: Een uitweg uit de nieuwe voedselcrisis? *(Saartje Boutsen)*
- mei 2011: Is het einde van de bevolkingsgroei werkelijk in zicht? *(Ronald C. Schoenmaeckers)*
- apr 2011: Waarom gelijkheid beter is voor iedereen *(Richard Wilkinson en Kate Pickett)*
- mar 2011: Welke toekomst voor de ontwikkelingssamenwerking? *(Nemat Shafik)*
- feb 2011: Realiteit of mythe? Minerale rijkdom als motor van het geweld in het oosten van Congo *(Rachel Perks en Koen Vlassenroot)*

2010

- dec 2010: Heeft Congo kans van slagen? *(Tom De Herdt, Kristof Titeca en Inge Wagemakers)*
- nov 2010: Heeft de crisis het draagvlak van ontwikkelingssamenwerking ondermijnd? *(Tom De Bruyn & Ignace Pollet)*
- nov 2010: De laatste energiecrisis? Betekent piekolie het einde van de homo Petroliensis? *(Elias Verbanck)*
- sep 2010: Wat doet China in Afrika en Latijns-Amerika? *(John Vandaele & Marc Vandepitte)*
- sep 2010: De millenniumdoelstellingen: wachten op de grote doorbraak? *(Lonne Poissonnier & Rudy De Meyer)*
- jun 2010: Hoe goed zijn Brazilië, China en India in armoedebestrijding? *(Emiel Vervliet)*
- mei 2010: Why is poverty a human right crisis? *(Irene Khan and Steven Vanackere)*
- mei 2010: Wat is nu eigenlijk goed bestuur? *(Emiel Vervliet)*
- apr 2010: Is er Apartheid in het Heilige land? *(Korneel De Rynck)*
- mar 2010: Water zonder grenzen? Het regionaal belang van het Afgaanse water *(Benjamin Sturtewagen)*
- feb 2010: Wat met de Cubaanse revolutie na Fidel Castro? *(Marc Vandepitte)*
- feb 2010: Leidt klimaatverandering tot oorlogen? *(Harald Welzer en Jamie Shea)*
- jan 2010: Mogen we nog dieren eten in tijden van klimaat- en voedselcrisis? *(Jonathan Safran Foer en Louise Fresco)*

2009

- nov 2009: Spionage in het hart van Europa? *(Kristof Clerix)*
- nov 2009: Hebben de ngo's hun ziel verkocht aan de minister van Ontwikkelingssamenwerking? *(Jean Reynaert en Patrick Develtere)*
- okt 2009: Chaos in Afghanistan en Pakistan? *(Ahmed Rashid en Jef Lambrecht)*
- sep 2009: De 'Gele Reus' in ademnood? *(Samia Suys)*

- sep 2009: Is ontwikkelingshulp verantwoordelijk voor de armoede in Afrika? (*Dambisa Moyo en Kumi Naidoo*)
 - jul 2009: Is dit de nieuwe kolonisering? (*International Food Policy Research Institute, The Economist, vertaling Emiel Vervliet*)
 - jun 2009: Kan de G20 de wereld redden? (*Emiel Vervliet*)
 - apr 2009: Hoezo, vrije meningsuiting? (*Ruddy Doom en Sofie Van Bauwel*)
 - mar 2009: Hebben financiële speculanten 120 miljoen mensen honger laten lijden? (*Peter Wahl, vertaling en samenvatting door Emiel Vervliet*)
 - mar 2009: What is the status of human rights in Iran? (*Shirin Ebadi*)
 - feb 2009: Hoe zien wij Gaza? (*Ruddy Doom en Simone Korkus*)
- 】 2008
- dec 2008: Wat is waardig werk? (*Emiel Vervliet*)
 - nov 2008: Betalen de armen de prijs van een slecht beleid? (*Saar Van Hauwermeiren*)
 - okt 2008: Hoeveel armen zijn er nu eigenlijk? (*Emiel Vervliet*)
 - okt 2008: Blinkt alle goud? (*Catapa*)
 - jul 2008: Door welke lens kijken wij naar China? (*Kristof Decoster*)
 - jun 2008: Heeft Congo iets aan zijn mijnen? (*Raf Custers*)
 - jun 2008: Wie zorgt er voor een échte groene revolutie? (*Jan Aertsen en Dirk Barrez*)
 - mei 2008: Kan onverschilligheid dodelijk zijn? (*Forum for African Investigative Reporters, vertaling en samenvatting: Emiel Vervliet*)
 - mar 2008: Levert de traditie de oplossing? (*Bert Ingelaere*)
 - feb 2008: Kunnen boeren de wereld redden? (*Saartje Boutsen*)
- jan 2008: Neemt de inkomensongelijkheid in de wereld toe of af? (*Emiel Vervliet*)
- 】 2007
- dec 2007: Waar de kassa altijd rinkelt? (*Internationaal Vakverbond, vertaling: Emiel Vervliet*)
 - dec 2007: Is er leven na Kyoto? (*Simon Calcoen, Peter Tom Jones, Edith Vanden Brande en Alma De Walsche*)
 - okt 2007: Zijn de EPA's levensgevaarlijk? (*Marc Maes*)
 - sep 2007: Ligt de Afrikaanse hemel in Barcelona? (*Roos Willems, vertaling: Emiel Vervliet*)
 - jun 2007: Hoe erg is het klimaat eraan toe? (*IPCC, vertaling: Emiel Vervliet*)
 - jun 2007: Redt de minister van Financiën het klimaat? (*Aviel Verbruggen, vertaling: Emiel Vervliet*)
 - jun 2007: Viva el populismo? (*Emiel Vervliet en Alma De Walsche*)
 - mar 2007: Veertig jaar bezetting - Hoe lang nog? (*Ludo De Brabander & Brigitte Herremans*)
- 】 2006
- dec 2006: Hoe geglobaliseerd is de islam? (*Olivier Roy*)
 - dec 2006: Zit de Congolese toekomst in de grond? (*Sara Frederix en John Vandaele*)
 - nov 2006: Helpt onze hulp tegen honger? (*Saartje Boutsen en Jan Vannoppen*)
 - nov 2006: Wil China de wereld overheersen? (*Jonathan Holslag*)

Al deze MO*papers kunnen gratis gedownload worden op www.MO.be/papers

